

EPIZÓDOK A RENDÉSZET TÖRTÉNETÉBŐL

CHRISTIÁN LÁSZLÓ
egyetemi tanársegéd (PPKE JÁK)

„A rendőrség történetének megértése elősegíti a demokrácia jobb megértését is.”¹
– fogalmaz Leonard A. Steverson amerikai rendőrség-kutató könyve bevezetőjében.

A rendészet-történet elsődleges kutatási tárgya kétség kívül a rendőrség és annak igazgatása, ez határozza meg a kutatások irányvonalát. Szeretném azonban gyorsan leszögezni, hogy nem kizárólagos tárgya. Ahogy Finszter Géza is elismeri a rendészetben alpműnek számító kiváló tankönyvében, a rendőrség adja a rendészet alapformáját, de a rendészeti igazgatás szélesebb a rendőrség működésénél, ugyanis rendészeti feladatokat más közigazgatási hatóságok is ellátnak, mint például a Vám- és Pénzügyőrség.²

Magyary Zoltánt a magyar közjog atyját idézzük, aki a következőképpen foglalta össze a rendészetet.

„[...] a közigazgatás egyik ága, amelynek hatásköre a közigazgatás minden más ágába belenyúlik, ezért tartozik az általános igazgatáshoz ... [melynek azonban] ... célja határozottan körül van írva: az általános nyugalom, biztonság és rend biztosítása. A rendészet azonban nem pozitív, hanem védő, elhárító tevékenység. Ebben is különbözik a szakirányú közigazgatástól, amelynek pozitív feladatai vannak.”

Magyary professzor a rendészeti feladatokat az alábbiak szerint csoportosította:

1.) közrend fenntartása, 2.) közbiztonság fenntartása, 3.) politikai vagy államrendészet, 4.) közigazgatási rendészet, 5.) igazságügyi rendészet, 6.) rendőri büntetőbíráskodás.³

Berényi Sándor szerint „a rendészet közigazgatási tevékenység, s mint ilyen, elsősorban olyan hatósági tevékenységnek minősül, amelynek célja a közbiztonság, a közrend jogilag szabályozott rendjének megóvása, fenntartása, a közreműködés a megsértett jogrend helyreállításában.”⁴

¹ LEONARD A. STEVERSON: *Policing in America (Contemporary word issues)*. South Georgia College, 2007, 1.

² FINSZTER GÉZA: *A rendészeti igazgatás jogi alapjai*. Budapest, 2008, 12.

³ MAGYARY ZOLTÁN: *Magyar közigazgatás*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1942, 563.

⁴ BERÉNYI SÁNDOR: *Magyar államigazgatási jog. Különös rész*. ELTE ÁJK, 1993.

Előre kívánom bocsátani, hogy az alábbiakban a rendészet és rendvédelem kifejezések szinonimaként kerülnek alkalmazásra, anélkül, hogy ehelyütt állást foglalnék a rendészet kontra rendvédelem vitában.

I. A kezdetekről

Mikortól is van rendőrség? – teszi fel a kérdést Ernyes Mihály, a rendőrség történetével foglalkozó írásában,⁵ majd a következő választ adja: „[...] rendőr(-ség) az ember megjelenésétől fogva létezik, bár nem mindig nevezetett így. Az ember megjelenésével egyidős a bűn, ami a tilalom megszegésének eredménye. Úgyszintén velük egyidősnek tekinthető a biztonság igénye.”

A történelmi források tanúsága szerint többek között az egyiptomiak, görögök és rómaiak által felépített államszervezet szerves részét képezte a közhatalom birtokában végzett olyan tevékenység, amely az állam rendjének fenntartására, biztosítására hivatott, és ilyenformán a hatalom gyakorlásának eme megnyilvánulását a „rendészet” egyfajta első megjelenési formájának tekinthetjük.

Maga a rendőrség kifejezés a görög politeia szóból származik, jelentése az állam helyes kormányzásának tudománya. A görög városállamok szervezetében fellelhetők az állam rendjéért, biztonságáért felelős személyek. Ilyen tisztviselők voltak Athénban az archonok, Spártában pedig az ephorosok. Az archonok közül Peisistratost kell kiemelni, aki az első magánrendőrséget létrehozta.⁶

II. Róma, ius publicum

A ránk maradt római forrásokból tudjuk, hogy a ius publicum elsődlegesen az államszervezet működésének jogi szabályait rögzítette.⁷ Ennek azért van nagy jelentősége, mert az ókorban különösen gyakran találkozunk olyan megoldással, amikor az uralkodásnak, állami működésnek nincsenek előre meghatározott szabályai, hanem a diktatórikus, isteni hatalmú uralkodó szava „szent és sérthetetlen”. A római magánjog hatása megkérdőjelezhetetlen, köztudomású tény, hogy mai jogrendszerünk alapjai erre épülnek. A ius publicum szabályait is érdemes áttekinteni, ha másért nem, akkor a rendészet csiráinak megjelenése okán.

A római nép a közösség ügyeit a ius publicum rendszerében szabályozta, és a közös dolgokat res publica-nak nevezte. Innen a respublica, azaz köztársaság fogalma.

A római társadalom hierarchikus felépítése a következő volt. Minden család egy katonát állított ki, tíz katona alkotott egy nemzetséget, tíz nemzetség adott ki egy curiát, 10 curia pedig egy törzset, melyből három volt Rómában. Fenti tagozódás kapcsán hangot kell adni Zlinszky professzor ama jogos fenntartásának, miszerint nehéz azt elképzelni, hogy természetes úton, véletlenszerűen tizedes sorrendben alakul ki egy vérségi szervezet.

⁵ ERNYES MIHÁLY: *Fejezetek a rendőrség történetéből*. Pécs: Betűcaler, 1994, 17.

⁶ ERNYES i. m. 18–19.

⁷ ZLINSZKY JÁNOS: *Ius publicum – Római közjog*. Budapest: Osiris, 1994, 20.

A római társadalom katonai jellege azonban elvitathatatlan. Az államszervezet csúcán az uralkodó állt, mely három fontos feladatkört egyesített: katonai vezető, szakrális felhatalmazással bíró személy és első az összes római polgár között. A hatalom három részre osztható: az uralkodó, mellette a szenátus, alatta pedig a fegyveres nép. A fenti, három hatalmi réteg a teljes államhatalmi kört bezárta.⁸

A tisztviselők közül a consulok, praetorok, aedilisek, lictorok is eljárhattak a rend fenntartása érdekében, de szigorúan csak botokkal, vesszőnyalábbal lehettek „fel-fegyverkezve”. Ilyen beavatkozásra is csak ritkán volt szükség, ugyanis – amint azt Zlinszky professzor is megjegyzi – a belső rendet a hatalom tekintélye tartotta fenn, mely tekintély a nép bizalmán alapult. A polgárok könnyedén fellázadhattak volna, de nem tették; ha mégis valami lázongásra került sor, akkor odaküldtek egy lictort, aki a lázongó tömegeből elővezette a „renitens” személyeket és a hatóság elé állította, olvashatjuk az érzékletes példát.⁹ Mommsen római történész szerint – aki egyébként a porosz államot tartotta etalonnak – a Római köztársaság abba bukott bele, hogy a porosz rendszerrel ellentétben nem voltak tényleges „rendőrei”.

III. „Sötét középkor”?!

A középkor egyik legfőbb jellemzője Európa-szerte, hogy a rend védelméről a hatalommal bíró földesurak – autonómiájuk részeként – saját maguk gondoskodtak, hiszen elemi érdekük volt a rendfenntartás megszervezése. Ennek formáját és módszereit a privilegizált birtokosok maguk találták ki és kényszerítették rá a területükön élőkre. A különböző privilégiummal rendelkező városok szintén önmaguk szervezték meg rendvédelmüket. A helyi (ön)kormányzat gondoskodott a rend és biztonság fenntartásáról, gyakran oly módon, hogy felelős tisztviselőket választottak, akiknek ez volt az elsődleges feladatuk.

A királyi hatalom megjelenésével jelentősen megváltozott a helyzet. Az uralkodó általában rendi országgyűlés közreműködésével törvényeket hozott az együttélés szabályairól, részletesen kitérve a rend és biztonság kérdéskörére is.

Szintén középkori sajátosság, hogy nem különültek el egymástól a bírói (igazságszolgáltatás), a rendfenntartó és bűnüldözői szervek, azaz nem alakultak ki specializálódott testületek, hanem a fenti feladatokat a katonai hatalom támogatásával gyakran a helyi közigazgatás tisztviselői látták el (szolgabíró, alispán).

A modern államok kialakulásával, különösen az abszolutizmus esetében az államok működésében, azon belül a közigazgatásban és természetesen a rendvédelemben is jelentős változások következtek be. A központi hatalom rendszethez való hozzáállása új irányt vett, az állam rendjének és hatékony működésének mondhatni elsődleges feltételévé lépett elő a centralizált közrendészet. Az állami tevékenység egyre szélesebb kört ölelt fel és kiterjedt olyan területekre is, amelyek korábban az államtól teljesen függetlenül működtek. Ide sorolható többek között: egyház-vallás, erkölcsrendészet, egészségügy, kereskedelem, közbiztonság. Ezen folyamat eredménye az állami rendőrség megszületése.

⁸ ZLINSZKY i. m. 23–31.

⁹ ZLINSZKY i. m. 69.

A továbbiakban a teljesség igénye nélkül tekintsük át a téma szempontjából legjelentősebb európai országok rendészetének kialakulását, fejlődését, így a német, angol és francia modelleket.

1. Németország

A rendőrséggel kapcsolatos felfogások, megközelítések jelentős változásokon estek át az utóbbi évszázadokban. A XV–XVII. század a „jó közösségi rend” (guter Ordnung des Gemeinwesens) jegyében telt el.¹⁰

A német közigazgatásra, rendészetre ebben az időben különösen igaz a rendkívül aprólékos szabályozás, a polgárok viszonyainak befolyásolása, valamint az állami beavatkozás térnyerése, természetesen a jólét megteremtésére való hivatkozással. Ebből született meg a Polizeistaat, azaz Rendőrállam kifejezés. A kifejezés állambölcseleti eredetű ugyan, állapítja meg Ernyes Mihály a már hivatkozott művében, ezzel együtt hasznos és nélkülözhetetlen foglalkozni vele. Álljon itt Karvasy Ágost rendkívül szemléletes összefoglalása a rendőrállamról.

„[...] némely absolutizmusra törekvő kormány, a rendőrség igazi céljával kevésbé törődve, főczélul magának azt tűzte ki, hogy polgároknak minden szabad mozzanatait és nyilatkozatait észrevehesse, és csírájukban elfojthassa, hogy a szabadabb gondolkodású férfiakat rendőri üldöztetés által elnémítsa [...] ha a rendőri intézet gyűlöletes lett, oly államban a rendőrség nem a jog, hanem az önkény eszközévé válik, és oly állam ellentétben a jogi állammal, melyben a rendőrség egyedül a jog és a bátorság fenntartására használtatik, tüzetesen rendőri államnak nevezetetik.”¹¹

Joggal jegyzi meg Lorenz von Stein, miszerint a XVIII. századig a rendészetet a közigazgatás egészével azonosították. A közigazgatással, rendészettel foglalkozók később ugyan elfogadták azt a tételt, mely szerint a rendészet két területre lenne bontható: jóléti és biztonsági rendészetre, azonban ez a gyakorlatban sokáig nem jelent meg. Egészen 1794-ig, a porosz Allgemeines Landrecht megszületéséig, a jogszabály kimondta, hogy a rendőrség feladata kimondottan a köznyugalom, rend és biztonság fenntartása, valamint az ezeket fenyegető veszély elhárítása. Azt kívánták a szabályozással elérni, hogy a rendőrség valóban az előbbi feladatokra koncentrálhasson, egyúttal tehermentesíteni kívánták a fölöslegesen rá nehezedő egyéb terhektől. Ez nem jelentette azonban a feladatok és hatáskörök teljes letisztulását a gyakorlatban, ugyanis még száz évvel később is született olyan közigazgatási bírósági ítélet, amely arra hívta fel a figyelmet, hogy az építészeti észtétikai kívánalmak érvényre juttatása nem a rendőrség hatásköre.

Közbevetve szeretném megjegyezni, hogy a rendészet fejlődése párhuzamosan ment végbe vidéken és a nagyvárosokban. Ahogy arra már korábban is utaltam, a középkori nyugsgő nagyvárosokban az élénk kereskedelmi forgalom és a hatalmas népességmozgás miatt elodázhatatlanná vált a városi rendőrségek felállítására a bűnözés

¹⁰ VOLKMAR GÖTZ: *Allgemeines polizei- und Ordnungsrecht*. 13. Auflage. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2001, 15.

¹¹ KARVASY ÁGOST: *A közrendészeti tudomány és a cultuurpolitika*. Pest: Athenaeum, 1870, 7–8.

visszaszorítása és a rend fenntartása érdekében. Példaként említhetjük a Bécs városában 1564-ben felállított Stadtgaurdiát, a zürichi és kölni rendőrségeket, vagy a XIV. Lajos által megszervezett, Párizs lakosságának belső biztonságáért felelős, katonai alapokon szerveződő, de speciális szervezetet. Utóbbiról Karvasy Ágost a 1870-ben a következőképpen ír:

„A közrendészet, mint központi intézet tekintve, miként sok államban ma jelentkezik, francia találmány, 14-ik Lajos francia király akkor vetette meg annak alapját, midőn 1674-ik évben Párizs városa hatóságától a közrendészetet elvette és azt a nagyobb rend miatt egy különös királyi közrendészeti igazgatóságra bízta, a párizsi közrendészetnek szervezése nemsokára minden nagy városban Franciaországban behozatott, és minden nagyobb városnak rendészeti hatósága a központi hatóságnak alárendeltetett ...”¹²

Vidéken sokkal nehezebb feladat volt felvenni a versenyt a banditizmussal, csavargókkal, koldusokkal, ugyanis a városokhoz képest jóval nagyobb területen kellett megvalósítani a rendvédelmet. Előbbi célok megvalósítására hivatottak az egymás után születő vidéki rendtartások, mint mondjuk a Strassenbreiter-Ordnung (1555), Brandenburg Landreiter-Ordnung (1597). A XIV. században a csavargók és más rossz népesség ellen szervezték meg a nassau hercegségben a tartományi milíciát, Hessenben pedig az ún. Landmiliz. 1610-ben kezdték meg működésüket a Mecklenburgban az Einspanningerek, akiket a csendőrség német előfutárainak tartanak. Egylovas „kocsisbiztosok” voltak, akik az országutakon cirkálva ellenőrizhették az útonállókat, és jogsértések esetén intézkedtek.¹³

A középkori hadsereg már a harcokra felkészített, jól képzett katonákból állt, akiket elsősorban háborús helyzetekben volt célszerű bevetni. Egyre gyakrabban felmerülő probléma volt, hogy a katonai egységek nem voltak igazán alkalmasak más területen (mint mondjuk bűnüldözés vagy rendfenntartás) történő alkalmazásra. Igény mutatkozott speciális rendfenntartó, bűnüldöző testületek létrehozására.

2. Franciaország, a csendőrség hazája

A csendőrség mintegy 800 éves múltra visszatekintő testület, amely adat önmagában tekintélyt parancsol. A XIII. században a hadseregben szolgálatot teljesítők túlkapásainak visszaszorítására hozták létre az elődszervet, a Maréchaussée-t. A feladatok és hatáskörök folyamatosan bővültek és változtak az eltelt évszázadok alatt, fokozatosan eltolódva a civil lakosság védelmezésének irányába. A nagy francia forradalom egyik negatív vívmányaként említhetjük a „gendarme” megszüntetését, de Napóleon, megérezve annak nélkülözhetetlenségét, gyorsan rekonstruálta a szervezetet. A nyugat-európai csendőrségek mind a francia gyökerekből nőttek ki és táplálkoztak. A XIX. századot a csendőrség évszázadának szokás nevezni, ugyanis Európa szinte valamennyi országában felállították a testületet.¹⁴

¹² KARVASY i. m. 6.

¹³ PARÁDI JÓZSEF: *A magyar rendvédelem története*. Budapest: Osiris, 1996, 20–21.

¹⁴ PARÁDI JÓZSEF: *Az európai rendvédelem története*. In *Az ezeréves magyar rendvédelem*. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, 2005, 85–90.

A csendőrség és a rendőrség elkülönítése létrehozásuk eltérő indítékaiban érhető tetten. A rendőrségek főként városokban működtek, a helyi autonómiával rendelkező önkormányzatok irányítása alatt. A csendőrségeket a központi hatalom hozta létre és határozta meg működésüket, legfontosabb feladatuk a vidék rendjének, az állampolgárok személy és vagyonbiztonságának védelmezése volt. Ezért szokás azzal a máig helytálló tényvel érvelni a csendőrségek létjogosultsága mellett, hogy a város-vidék közötti jelentős különbözőségek miatt szükségszerű egy vidékre specializálódott rendvédelmi szerv fenntartása. A csendőrség, és az általa megvalósítandó hatékony közbiztonság megteremtése azonban csak a polgári demokráciák érdeke, jegyzi meg Parádi professzor, míg a diktatúrákban az elsődleges szempont a rendvédelmi szervek egységesítése és minél könnyebb irányíthatósága. A csendőrséget egyébiránt köztes szervezetként szokták jellemezni a haderő és a rendőrség között a testülettel foglalkozó szakemberek.

3. Anglia, az alulról szerveződő rendőrség modellje¹⁵

Az angol korona fennhatósága alá tartozó területeken I. (Hódító) Vilmos óta az volt a gyakorlat, hogy a mindenkori uralkodó nem szól bele a helyi rend fenntartásába. Ennek megfelelően a helyi közösség alakította ki és vigyázta a maga eszközeivel és módszereivel az állampolgárok vagyon és személybiztonságát. Ósrégi szigetországi szokás, hogy minden brit felnőtt férfi köteles volt közbenjárni a rend fenntartásáért, egyben a seriff segítőtársa volt szükség esetén, továbbá a helyi védő- vagy őrgárda tagja. Ezért mondjuk azt, hogy a szigetország rendvédelmének gyökereit a helyi közösségek, önkormányzatok vetették meg a lakosság hathatós közreműködésével.

Anglia első közbiztonsági intézménye az 1250-es évek táján létrejött constable rendszer.¹⁶ Fő feladatai: az őrgárda felügyelete és ellenőrzése, valamint a jog és törvényesség megteremtése. Utóbbi keretében a bűntettek felderítése és nyomozása, idézések, körözések kibocsátása, végrehajtás foganatosítása és a bírói tekintély érvényesülésének elősegítése. A XVII. században rendkívül heterogén klientúrája alakult ki a rendért felelős személyek körének. Kiemelve néhányat, ide sorolhatók többek között a thief takes, avagy tolvajfogók, a night watchman (éjjeli felvigyázók), vagy éppen a street keeper (utcai őrök). Ők mind a helyi közösség által fizetett „hivatásos rendőrök” voltak.

Angliát tehát évszázadokon keresztül az alsó szinten szerveződő rendfenntartás jellemezte, mígnem Oliver Cromwell 1655-ben létre nem hozta a centralizált katonai rendőrséget. Ezt követően II. Károly 1673-ban visszatért a korábban jól bevált constable rendszerhez.

A tényleges rendőrség történetét a rendőrbírói hivatalok megemlékezésével kell kezdeni 1739-ből. Legismertebb rendőrbíró Thomas de Veil, akinek dédelgetett álma, a nyomozó osztály létrehozása, pénz hiányában elmaradt.¹⁷

¹⁵ PARÁDI (1996) i. m. 23–24.

¹⁶ REKTOR BÉLA: *A magyar királyi csendőrség oknyomozó története*. Cleveland (Ohio, USA): Árpád Könyvkiadó Vállalat, 1980, 22.

¹⁷ ERNYES i. m. 20.

A XVIII. század második felében többször előtérbe került a központi rendvédelem kérdése. Kiemelném a Metropolitan Police Force felállításának kísérletét, amely Sir Archibald McDonald nevével fémjelezhető (1775), de a parlament a „brit szabadság sérelmére” hivatkozással elutasította a tervezetet. Végül 1829-ben alakult meg az angol főváros rendőrsége Metropolitan Police néven, Robert Peel belügyminiszter kezdeményezésére. A politikus úgy tartotta, hogy a bűnözés helyi probléma, annak üldözése a helyi hatóságok feladata¹⁸. A Metropolitan Police ismertebb neve Scotland Yard, mely onnan kapta nevét, hogy a Whitehall Place 4. szám alatti épület hátsó bejárata a skót udvarról (Scotland Yard) nyílt.

Az alulról szerveződő rendészet azóta az angolszász országok védjegyévé vált és ezt a fenti történelmi hagyományokból táplálkozó szervezési elvet sikerült tökélyre fejleszteni, átvéve, elfogadva és együttesen alkalmazva a kontinentális rendszerek vívmányaival.

IV. A magyar rendészet történetének rövid bemutatása¹⁹

Szeretném előrebocsátani, hogy a magyar rendészet történetének alapos áttekintésére nincs lehetőségem ezért csak a főbb építőköveket, a legjelentősebb mozzanatokat érintem a következő néhány oldalon.

Államalapító királyunk Szent István érdemei mindenki számára ismertek, felesleges azokat részletekbe menően ismertetni. Elég, ha felvillantjuk közigazgatásunk alapegységét képező vármegyei rendszer felépítését, a törvényalkotás fontosságának felismerését és alkalmazását, amiből logikusan következik az igazságszolgáltatás, ítékezés kifejlődése. Utóbbiról tanúskodnak a törvény, a tanú, bitófa kifejezéseink is.²⁰ A vármegyerendszer képezte egyébként az állam rendvédelmének alapját is, de emellett beszélhetünk még falusi és városi rendvédelemről is államunk fejlődésének hajnalán. A vármegye tehát több szempontból is kulcsjelentőséggel bírt. Élén a várispán állt, aki felelt az adók beszedéséért, a várjobbágyok besorozásáért, a rend fenntartásáért, valamint szankcionálta a bűnelkövetőket. A várispán katonai helyettese a hadnagy. Az ispán bírói tevékenységének gyakorlását az udvarbíró segítette. Voltak azonban más elnevezéssel és feladatkörrel rendelkező ispánok, így a határvármegyéék élén a határispán, vagy az erdőket gondozó erdőispánok. A várnép, azaz a várjobbágyok tízes, százas egységekre oszlottak, élükön a tizedesekkel, száznagyokkal.

A határrendészet gyökereire László királyunk II. dekrétumában találunk utalást, ahol a ‘végek őrzőinek’ (custodes ergo finiorum) titulálják őket. Ezt megelőzően már a törzsi korszakban működött az ún. etnikai határvédelem intézménye, példaként Parádi József a talmácsokat és a kölpényeket említi, de ne feledkezzünk meg a székelyekről és a fekete magyarokrak nevezett kabarokról sem.

Szent László király drákói szigorral lépett fel az elharapózó bűnelkövetések és a lazuló közbiztonság ellen. A lopáson ért tettest felakasztották, aki templomba menekült,

¹⁸ REKTOR i. m. 19.

¹⁹ PARÁDI (1996) i. m. 25–101.

²⁰ PARÁDI (1996) i. m. 25.

megvakították. A tolvajok kézre kerítése a királyi bíró dolga volt, ő folytatott tehát modern értelemben vett, de kezdetlegesnek mondható nyomozást. A Váradi Regestrum²¹ tanúsága szerint a nyomozás letéteményesei a pristaldusok voltak, későbbi utódaik a várparancsnokok és a szolgabírók.

Az Árpád-házi királyok fő bevételi forrását természetesen az adók és vámok jelentették, ezzel azonban mélyrehatóbban a történeti fejezet második részében foglalkozunk.

A rendvédelmi szisztémában komoly változást a királyi vármegyék nemesi vármegyékké történő átalakulása hozta. Az imént ismertetett tizedesek, száznagyok, hadnagyok helyébe alispán, szolgabíró és az esküdtek léptek. Említésre méltó a nemesi vármegyék mellett a falvak rendvédelmének megszervezése, mely szintén kiemelkedő jelentőségre tett szert. A falvak önkormányzatának élén a falusi bíró állt, aki egészen a XIX. századig felelt a falu rendjéért, biztonságáért. A falvak rendjéről, a leggyakoribb bűnelkövetésekről egyébként szintén hű képet fest a Váradi Regestrum, amely segítségével az egyes bűncselekmények körülményeibe és az azt követő eljárásokba nyerhetünk bepillantást, többek között olyan érdekességeken keresztül, mint a középkorban megszokott tüzesvas-próba intézménye.

A középkori magyar városok fejlődése magán viselte az európai nagyvárosok kialakulásának hatásait. A városok alapítása, fejlesztése szinte mindig uralkodói akaratra vezethető vissza. Értve ez alatt a városi cím, vagy különböző kiváltságok adományozását, önkormányzatok kialakítását. Nyugaton szokásos volt egy-egy tekintélyes nagyváros „anyavárossá” emelése, aminek itthoni mintája a „fehérvári jog” lett. A fehérvári jog igen széles körű felhatalmazást jelentett, és – Székesfehérvár jelentőségének hangsúlyozásán túl – teljes önkormányzatot is magában foglalt. A város ügyeiben önállóan dönthettek a városi tanács tagjai. Az önkormányzat feje a városbíró, aki a rend fenntartásának letéteményese. A közrendről, közbiztonságról szóló 1413-ban kiadott Budai Jogkönyv²² a török hódoltságig fennállt Budán. Ez egyike volt az ún. városi jogkönyveknek, amelyek jobbára az országos joggal szemben a partikuláris jogokat tartalmazták. A város polgárai közreműködtek a közrend, közbiztonság fenntartásában. A városok fertályokra oszlottak, vezetésüket a fertálymesterek látták el, akik éjjel-nappal a rendre felügyeltek. Segítségükre voltak és egyúttal az igazságszolgáltatást segítették a poroszlók, akik pl. bűnösök kézre kerítését, idézését végezték. A bűnözőket rossz levegőjű, általában föld alatti helyiségekben, börtönökben (carcer) őrizték. A börtön intézményéről már Szent István dekrétumai is tanúskodnak, ahol többek között börtönbüntetés járt a pénteken húst evő, és így a böjtöt megtörő személyeknek.²³

Mátyás király trónra lépése méltán tekinthető mérföldkőnek a közigazgatás és a rendvédelem megújítása szempontjából. Egyrészt rövid úton lezárta és rendezte az ország főnemesei közötti villongásokat, másrészt tartós törvények és rendeletek meg-

²¹ MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest: Osiris, 1996, 231–232.

²² MEZEY (1996a) i. m. 35.

²³ Egészen pontosan Szent István király dekrétuma így rendelkezik: „[...] ha valaki pénteki napon, amelyet az egész kereszténységben megtartanak, húst eszik, [...] egy hétig böjtöljön bezárva...”

alkotását tűzte ki célként maga elé. Utóbbi bizonyítéka a „*Decretum Maius*” törvénykönyv, mely 78 cikkbe rendezi uralkodásának törvényeit, s amely joggal tekinthető meghatározó kodifikációs munkának.

Erdélyben némiképp más volt a közigazgatás berendezkedése, mint az ország központibb területein. Az erdélyi székelyek és szászok partikuláris fejlődésének alapját törzsi különállásukból eredő privilegizált helyzetük adta.²⁴ Ennek kiindulási alapja a székelyek esetében a Székely Nemzeti Constitutio, a szászoknál pedig a Diploma Adreanum (1224). Erdélyben a király hatalmának képviselője és letéteményese a vajda volt, aki egy személyben gyakorolta a bírói, hadügyi, pénzügyi hatásköröket. A székelyek és a szászok kivételt képeztek, rájuk nem terjedt ki joghatósága. A székelyek élén az ispán állt, ő ellenőrizte a székek bíróságait is. Az ítélezésben egyébiránt a hadnagy, a székbíró és a székgyűlés vállaltak kulcsszerepet. Nem mulaszthatjuk el megjegyezni, hogy Európa első kisebbségi autonómiája Erdélyben jött létre, mégpedig a szászokhoz kötődik. II. András 1224-ben ugyanis a szebeni provincia lakóinak szóló kiváltságlevélben (*privilegium*) a szászokat a szebeni ispán alá rendelte, akit egyébként a magyar főurak közül választottak. Mátyás király, tovább bővítve a kiváltságok körét, lemondott a szász királybírók kinevezési jogáról, amelyet ezt követően a hét szász szék választott meg. A szász székek maguk rendelkeztek a közrend, közbiztonság fenntartásáról.

A három részre szakadó Magyarországon a rendvédelem igyekezett igazodni az új körülményekhez, és természetesen eltérő módon és formában fejlődött tovább az egyes országrészekben.

Erdély próbálta megtartani önállóságát, és ennek alapjait Fráter György teremtette meg. A török nem szólt bele Erdély dolgaiba, leszámítva a külpolitikai és katonai kérdéseket, melyhez a Porta hozzájárulása volt szükséges. Erdély fő bírói fóruma a Királyi Tábla, az igazságszolgáltatásban résztvevő személyek pedig az ítélmester, falubírák és a székek, a magisztrátus illetve a városbíró. A XVI. században jelent meg a darabontok fegyveres csoportja, akik katonai és rendfenntartói feladatokat láttak el.

A Magyar Tanácsot (*Consilium Hungaricum*) Ferdinánd 1528-ban szervezte meg Budán a nádor elnökletével. Székhelyként Pozsony került megjelölésre, de az összehívására jobbra Bécsben került sor, főként országgyűlés idején adómegszavazás ügyében.²⁵ Nem tévesztendő össze a III. Károly által (1723:97. tc.) a függetlenségi harcok nyomására megszervezett Magyar Királyi Helytartótanáccsal (*Consilium regium locumtenentiale Hungaricum*).

A királyi vármegyék felbomlásával a hódoltság korában teljesednek ki a nemesi vármegyék, melyek főtisztviselői a környékbeli nagybirtokosok. A nemesi vármegye rendészeti-rendvédelmi szakembere és vezetője a szolgabíró volt. Azt sem szabad elmulasztanunk megemlíteni, hogy a nemesi vármegyék évszázadokon át nélkülözhetetlen, központi szerepet játszottak a rendvédelem megszervezésében.

²⁴ MEZEY (1996a) i. m. 32.

²⁵ MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. 2. átdolgozott, javított kiadás. Budapest: Osiris, 1996, 110.

A török hódoltsági területek közigazgatási egységei a vilajetek és a szandzsák, élükön a szultán által kinevezett pasák, valamint a bégek álltak. A törökök szinte kizárólag csak azzal törődtek, hogy a „hitetlenek” rendben befizessék az adókat, nem érdekelte őket a falvak, városok működése. A legszükségesebb feladatokat a kádihi-vatalok látták el. Ennél fogva az egyik legfontosabb állami tisztviselő a hódoltsági területeken a defterdár, az adószedő volt. Ezekben a területeken a tatár és rác martalócok, valamint kóbor rablók nyomán komoly fosztogatások és visszaélések zajlottak, amely maga után vonta egy spontán kialakuló védelmi szervezet: a parasztvármegye megszületését, élén a parasztkapitánnyal.²⁶

A török kiűzéséig terjedő időszak legfontosabb eredményének az tekinthető, hogy az államalapítás óta kialakuló rendvédelmünket nem sikerült felszámolniuk a megszállóknak, az képes volt rugalmasan alkalmazkodni a meglehetősen mostoha körülményekhez. Véglegesen eldőlt az is, hogy a hazánk számára a nyugat-európai modell a követendő példa, igazodva a kárpát-medencei viszonyokhoz. Ez alapján magától értetődik, hogy a rendvédelem legfontosabb jellemzői a következők voltak: alulról való szerveződés, a helyi közösség igényeinek szolgálata és annak megszervezése, irányítása az önkormányzatok elidegeníthetetlen joga.

Az abszolutizmus és a reformkor a centralizáció, a központosítási törekvések virágzásának tekinthető. Különösen a Habsburgok intézkedéseinek eredményeként létrejöttek a kormányzések (dicasteriumok), amelyek közvetlenül az uralkodó alárendeltségében működtek. A dikasztériumok a Habsburg modernizáció eredményeként születtek meg, és nyugat-európai bürokratikus gyökerei voltak.²⁷

Kiemelkedő szerep jutott ezek közül is a Helytartótanácsnak, mely rendelkezett többek között a rendvédelem és a közigazgatás kérdéseiben is. Befolyását és jelentőségét mutatja, hogy 1848-ban az első felelős kormány Belügyminisztériuma a Helytartótanácsból alakult, és mind a 220 alkalmazottját átvette a minisztérium. Ki kell emelni a Helytartótanács 1794-ben kiadott ajánlását a közrend és közbiztonság fenntartásáról. Ajánlás lévén, az kötelező erővel nem bírt ugyan, mégis jelentős hatással volt a kor rendészetének fejlődésére, hiszen változatos intézkedési módokat kínált a leggyakoribb bűnelkövetések ellen (pl: jószáglopás).

II. József politikáját a központosítás és az egységesítés hatotta át: egységes közigazgatást, adórendszert és nyelvhasználatot, valamint centralizált rendvédelmet kezdett kiépíteni. Ennek elemeként egyesítette az addig független Erdélyi Udvari Kancelláriát a Magyar Királyi Udvari Kancelláriával, míg a Magyar Királyi Kamarát a Helytartótanácshoz csatolta. Az országot 10 kerületre osztotta, élükre királyi biztosokat nevezett ki. A rendőrség kialakulása szempontjából jelentőséggel bír, hogy 1776-ban Bécsben rendelet született a rendőri őrség (Polizei Wache) megszervezésére. II. József közigazgatási reformjának részeként Pesten, Budán és Pozsonyban megalakult a Stadtpolizeiamt (városi rendőrhivatal), elsődlegesen inkább politikai, semmint tényleges rendfenntartói feladatokkal, valamint néhány városban ekkor születtek meg a Rendőrigazgatóságok. Ismert tény, hogy II. József halála előtt reformintézkedéseinek

²⁶ MEZEY (1996b) i. m. 110.

²⁷ MEZEY (1996b) i. m. 119.

jó részét visszavonta, így a rendőri szervekre vonatkozókat is. Szintén inkább intézményesülő kémszolgálatnak volt tekinthető a II. Lipót és Ferenc császár idején felállított rendőrminisztérium.

A felvilágosult abszolútizmus vívmánya a Magyar Nemesi Testőrség életre hívása, ahol számtalan, kiváló magyar nemes szolgált, közöttük a testőrírók. Érdekesség a Testőrségbe belépni kívánókkal szemben támasztott magas elvárások, így tökéletes testi épség, elegáns megjelenés, legalább 5 láb 8 hüvelyk (180 cm) testmagasság, kifogástalan pallérozottság és erkölcs, valamint átlagon felüli műveltség.

A reformkor rendészetét vizsgálva mindenek előtt a mezei rendőrségről szóló 1840: IX. tc-t kell megemlítenünk, amely egy olyan speciális rendőri erő felállításáról rendelkezett, amely kimondottan a kertek, erdők, mezők, méhesek, legelők rendjéért és biztonságáért felelt. Bő 50 év után megszűnt és hatáskörét a mezőőrség vette át.

Nem léphetünk tovább a korszakról, amíg nem ejtünk szót a XVIII. századi jellegzetes nemesi vármegyék közbiztonságának és rendjének fenntartóiról a pandúrokról és csendbiztosokról. A csendbiztosok alá tartoztak a pandúrok, megynként változó módon és formában, olyannyira, hogy a pandúrság országosan nem alkotott egységes szervezetet sem. A pandúrok nem voltak különösebben jól megfizetve, ezért gyakran megegyeztek a bűnelkövetőkkel, valamint meglehetősen gyengén képzetek voltak, ami miatt nyomozásaik ritkán vezettek eredményre. Eötvös Károly *Utazás a Balaton körül* című tájleíró könyvében ír olyan csárdáról Zala és Veszprém határában, melynek ivóját szelte ketté a megyehatár. Előfordult olyan, hogy az egyik felében a betyárok, míg a másikban pandúrok tanyáztak, ugyanis a megyehatáron túl még üldözni sem lehetett a csibészeket. A betyárvilág hosszú időn át meghatározó volt Magyarországon. A nemesi vármegyék erőfeszítésein túl beszélünk kell a városok rendvédelméről is. A hódoltság idején megerősödő mezővárosokban továbbra is a korábban már jól bevált megoldást alkalmazták, azaz kerületekre és tizedekre oszlottak a városok és utcakapitányok, tizedesek, tizházigazdák felügyeltek a rendre, akiket kimondottan ezért fizettek. Pesten és Budán városkapitány irányította a rendvédelmet és az egész közigazgatást.

Az 1848–49-es szabadságharc Parádi József megállapítása szerint három fontos dologgal járult hozzá a magyar rendvédelem fejlődéséhez. Ekkor alakult az első felelős Belügyminisztérium, másrészt létrejött az Országos Rendőri Hivatal, a rendvédelem országos szerve, harmadrészt pedig megszerveződött a Nemzetőrség. A Szemere Bertalan által vezetett minisztériumnak négy osztálya volt: országlati (közjogi), közigazgatási, rendőri, valamint nemzetőrségi osztály, utóbbi csak 1849 májusában került a minisztériumhoz.²⁸ Közben 1848 decemberében a rendőri osztály levált a minisztériumról, és létrehozták az Országos Rendőri Hivatalt, melynek hatáskörébe a közcsend és közbátorság fenntartása mellett még sok egyéb feladatkör is tartozott, melyek elsősorban a jóléti rendészet körébe sorolhatók. 1849. április 14-én az országgyűlés kimondta a Habsburg-ház trónfosztását, Kossuth Lajost pedig kormányzó elnökké választotta. Szemere Bertalan ezt követően elrendelte az ország 24 rendőri kerületre felosztását, ezek élére rendőri felügyelők kinevezésével.

²⁸ MEZEY (1996a) i. m. 308., 311.

A nemzetőrség²⁹ megszervezésére az 1848: XXII. tc. alapján kerülhetett sor, melynek preambuluma kimondta többek között: „a személyes, a vagyonszolgálat, a közcsend és belbékérség biztosítása az ország polgáraitra bízatik.” A nemzetőrség felállítása egyfajta ellenreakcióként is értékelhető Habsburgok hadügyi, honvédelmi politikájával szemben.³⁰

A csendőrség megszervezésével párhuzamosan megkezdődött a rendőrhatalom újraszervezése, ennek elveit az 1851-ben kibocsátott: „A cs.kir. rendőrhatalom szervezéséről és hatásköréről szóló alapelvek” című legfelsőbb uralkodói elhatározás fektette le. A Magyar Királyságban báró Alexander Bach belügyminiszter javaslatára létrehozták a katonai rendőrtisztviselőket, amely a politikai önkényuralmi törekvések egyik eszközeként szolgált. A rendőrségi reform legfontosabb momentumai I. Ferenc József 1852-es nyílt parancsa a „Legfőbb Rendőrhatalom” létrehozásáról, melyet közvetlen saját alárendeltségébe helyezett, élére báró Johann Kempen altábornagyot téve meg. Ezzel egy valóságos rendőrmisztérium jött létre, ugyanis Kempen altábornagy egyben császári-királyi csendőr-főfelügyelői tisztsége mellett a bécsi katonai és polgári kormányzói méltóságot is betöltötte. A rendőrmisztérium egyik első intézkedése volt a titkos fűrészkészítő- és kutatószolgálat létrehozása. Külön érdekesség, hogy az ügyek mind politikai, mind bűnügyi ügyekben is ténykedhettek. Nagy számú letartóztatás került foganatosításra ezekben az években; részben politikai okokból, a fogvatartottak befogadására új fegyintézetet kellett létrehozni. Az önkényuralom az ötvenes évek közepétől kezdett csak enyhülni, utána alábbhagyott a szigor, és amnesztiarendelkezések is kibocsátásra kerültek.

A kiegyezést követő rendvédelmet tanulmányozva megállapítható, hogy az osztrák és magyar érdekek ezen a téren élesen szembehelyezkedtek egymással. Az uralkodó „az önkényuralmi időszakban bevált rendvédelmi testületek további változatlan fenntartását tartotta természetesnek.”³¹ A magyarok érthető okokból idegenkedtek az önkényuralom időszakában a Habsburg-elyomást megtestesítő rendvédelmi szervektől. Az első lépés az volt, hogy ezen szervek helyébe ütőképes hazai rendvédelmet kellett felépíteni. Utólag kijelenthetjük, hogy a magyar rendészet-rendvédelem a dualizmus korában fejlődött európai szintre, és ekkor jött létre a meghatározó modern nemzeti rendvédelmi struktúra. A dualizmus rendvédelmi szervei a következők voltak: rendőrségek, M. kir. Csendőrség, M. Kir. Pénzügyőrség és vámhivatalok, Koronőrőrség, Képviselőházi Őrség, valamint a büntetés-végrehajtás szerve.³²

Magyarországon a rendfenntartás jogát a törvények az önkormányzati és állami rendőrségeknek biztosították. A hazai rendőrségek túlnyomó többségét a városi-ön-

²⁹ MEZEY (1996a) i. m. 330.

³⁰ A bécsi kormánykörök ugyanis azt próbálták ráerőltetni a magyar kormányra, hogy az áprilisi törvények dacára a hadügyekben történő döntéshozatal továbbra is a haditanács közbeiktatásával történjék, azaz Magyarország továbbra se rendelkezzen önálló haderővel. Erre válaszképpen hozta létre a Batthyány-kormány a nemzetőrséget, mellyel gyakorlatilag önálló fegyveres erőre tett szert.

³¹ ZACHAR JÓZSEF: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában. In: ÚJHELYI GABRIELLA (szerk.): *A dualista Magyarország rendvédelme*. Rendvédelem-történeti füzetek: Tudományos konferencia a Rendőrtisztviselői Főiskolán. 1992, 8–20.

³² PARÁDI (1996) i. m. 68.

kormányzati rendőrségek tették ki. A városi rendőrségek a helyi önkormányzat irányítása alatt álltak, ez egyben azt is jelentette, hogy munkájukba a Belügyminiszter is csak az önkormányzatokon keresztül tudott beleszólni. A városi rendőrkapitány a kapitányi hivatal közreműködésével irányította a helyi rendfenntartás szervezetét. A század végefelé mind gyakrabban felmerült a városi rendőrségek államosításának gondolata. Meglepő módon az szószólók az önkormányzati rendőrség soraiból kerültek ki, ők ugyanis az állami rendőrség elit jellegét óhajtották saját maguknak is. Az önkormányzatok azért nem tiltakoztak, mert ezzel egy nagy teher került volna le a vállukról. Gróf Tisza István miniszterelnök 1905-ben a miskolci beszédében hitet tett az államosítás mellett, majd 1912-ben a Belügyminisztériumban új osztály jött létre az önkormányzati rendőrségek államosításának előkészítésére.³³

Állami rendőrségekből három működött: fővárosi rendőrség, Magyar Királyi Hátrendőrség, Fiumei Állami Rendőrség. Amint azt már említettük, az állami rendőri szervek elit egységekként működtek, ezért példaként szolgáltak az önkormányzati rendőrségek számára. Állami rendőrséget ott hoztak létre, ahol kiemelten fontos volt a rend fenntartása és/vagy annak állami felügyelete.

A dualizmus kori rendvédelmi szervek működése iránt nem táplált ellenséges hangulatot a lakosság, érzékelhető volt azon változás, hogy a rendőrségek, csendőrségek működése jogaik gyakorlásában nem korlátozza őket. Érezhetően javult a közbiztonság helyzete Magyarországon.

Érdekes és a mai viszonyok között különös jelentőséggel bíró megállapítás, hogy az akkori rendvédelmi szervekről általánosságban elmondható volt, miszerint az irányító személyek (tisztek) aránya 5% körül mozgott. Ebben a csendőrség járt az élen.

A rendvédelem ugrásszerű fejlődéshez hozzájárult a kormányok támogatása a professzionalizálódás, specializálódás feltételeinek megteremtésben, valamint a külföldön már jól bevált elvek, módszerek alkalmazása („másoló modell”).³⁴ Nem szabad elmulasztanunk megemlíteni a modern polgári típusú közigazgatás kialakulásának élenkítő hatását sem. A szilárd alapokon nyugvó, modern nyugati mintákat is alkalmazó magyar rendvédelem a századfordulóra stabilan működött.

Az élesen felfelé ívelő fejlődést a világháború és az azt követő zavaros időszak törte meg. A rendvédelmi szervek állományának jó részét katonai szolgálatra hívták be, egyúttal a rendvédelmi szervek működőképességének fenntartását a harctéri szolgálatra alkalmatlan, de a rendfenntartásban is járatlan személyekkel igyekeztek fenntartani, lásd „pótcsendőrök” intézménye. A rendfenntartás és a közbiztonság helyzete rohamosan romlott, aminek az lett az eredménye, hogy civil szervezetek alakultak egy-egy csoport, közösség érdekeinek védelmében. A Tanácsköztársaság a maga eszközeivel úrrá lett a helyzeten: létrehozott egy új rendvédelmi szervezetet, a Vörös Őrséget. Átvették ugyan a korábbi rendvédelmi testületek tagjait, de vezető beosztásba kizárólag hozzá nem értő tudatlanok kerülhettek, ráadásul a rendszer túlcentralizált volt.

A Tanácsköztársaság bukását követően a Vörös Őrség megszűnt és néhány változtatással visszaállították a világháború előtti rendvédelmi struktúrát. Az egyik ilyen

³³ PARÁDI (1996) i. m. 69.

³⁴ PARÁDI (1996) i. m. 97.

említésre méltó reform volt a rendőrség államosítása, melyről az 1920: II tc. rendelkezett, a gyakorlati megvalósítás pedig 1921 augusztusáig tartott. A rendőrség átalakítása azonban hosszú éveket vett igénybe és csak a harmincas években nyerte el vég-ső formáját. Az elnevezés Magyar Királyi Rendőrségre változott.

A „piramis” élén az országos rendőr-főkapitányi hivatal állt. Az ország nagyvárosai főkapitányságokat alkottak, melyek a vidéki főkapitányság alá tartoztak. Erre az időszakra jellemző volt a specializálódás, például a vízirendészet kialakítása, révki-rendeltségek létrehozásával. A szakosodás egészen sajátos előfordulási formája figyelhető meg a '20-s években Budapesten, ahol a leggyakoribb bűnelkövetésekre specializálódtak a kerületi kapitányságok.

A két világháború között megfigyelhető a militarizálódás a rendvédelmi szervek körében. Ennek elsődleges oka, a már említett fedőszervekként történő alkalmazásuk.

Érdekességképpen megemlítem, hogy a trianoni békediktátum által megállapított irreálisan alacsony haderő (35 000 fő önkéntes)³⁵ létszámának növelése érdekében az ország vezetése a következő trükkhöz folyamodott. A rendvédelmi szervekbe elrejtett, „bújtatott” egységekkel igyekeztek erősíteni a haderőt, erre hozták létre többek között a Rendőr Újonc Iskolát. Szintén hasonló szándékkal hozták létre a Magyar Királyi Vámőrséget is.

A XX. században jelent meg új elemként a rendőrség működése során a karhatalomként történő alkalmazás, ekkorra kristályosodott ki az, hogy a közigazgatás szervei mikor és milyen feltételekkel vehettek igénybe karhatalmi segítséget. Más kérdés, hogy az elmúlt században az aktuális politikai vezetés sok esetben a saját elképzeléseinek megfelelően próbálta ezt alakítani.³⁶ A fő tevékenységi kör továbbra is a közbiztonsági- és igazgatásrendészet, a rendőri büntetőbíráskodás és az operatív rendőri szolgálat volt. A rendőri büntetőbíráskodás mai szóhasználatra fordítva szabálysértési hatósági jogkört jelent.

A két világháború közötti rendőri működés két, a jogállamiságot súlyosan sértő intézményéről is szót kell ejteni. A REF, azaz a rendőri felügyelet alá helyezett személyek a lakóhelyük szerinti települést nem hagyhatták el, nyilvános helyen, valamint sötétedés után nem mutatkozhattak és rendszeres jelentkezési kötelezettségük volt a helyi rendőrségnél. A REF-nél is súlyosabb korlátozás volt az ún. internálás. Lényege, hogy pusztán rendőrségi határozat alapján (!) megfosztottak személyeket szabadságuktól és kényszerlakhelyre, táborokba szállították őket. A fenti két intézmény gyökerei II. József uralkodására vezethetők vissza, ő próbálta bevezetni a bejelentkezési kötelezettséget. Tisza Kálmán miniszterelnöksége idején újra napirendre került, de a heves ellenállás miatt jóval enyhébb módon és formában került megszerzésre, Budapesten ún. bejelentőhivatalokat hoztak létre. A bejelentkezésnek, nyilvántartásnak, hazánknak az I. világháborúba történő belépésétől tulajdonítottak újra nagy jelentőséget.

Míndeközben az államigazgatásban, közigazgatásban erőteljes centralizáció kezdett kibontakozni, magával vonva a bürokratizmus kialakulását. Ez erőteljesen érin-

³⁵ SZAKÁLY SÁNDOR: *A magyar tábori csendőrség története 1938–1945*. Budapest: Ister, 2000, 20.

³⁶ MEZEY (1996a) i. m. 380.

tette a rendvédelmi szervek működését, ugyanis egyre több nyilvántartási, engedélyezési hatáskört telepítettek az egyenruhás szervekre, elindítva ott is a bürokratizmus öngerjesztő folyamatát.

A rendvédelemben érvényesülő modernizáció, professzionalizálódás és stabilizáció a harmincas évek végén újfent megtorpant, a terület-visszacsatolások okozta kellemes nehézségek és a második világháború által előidézett keserű gondok, problémák révén.

A háborús időszakban a honvédelem mindennél fontosabb kötelezettséggé lépett elő, és az első háborúban tapasztaltakhoz hasonlóan a haderő újra komoly befolyást gyakorolt a rendvédelmi szervekre ebben az időszakban. Mind gyakoribbá vált a rendvédelmi szervek karhatalomként történő alkalmazása, ami az Államvédelmi Központ szerv létrehozásában csúcsonodott ki. A Belügyminisztérium ezt a szervet a rendvédelem koordinálására hozta létre.

Az 1944-es német megszállás megint más aspektusba helyezte a rendvédelmi szervek működését. A rendvédelem, mint az államszervezet része német minta alapján került átalakításra, és kénytelenül kiszolgálójává lett a nyilas terrornak. Az időszak „terrorszervei” közül kiemelhető a Nemzeti Számonkérő Szervezet. Ismert tény, hogy ezt követően hazánk szovjet „ellenőrzés” alá került, ami szinte minden területen, így a rendvédelemben is meghatározóvá vált hosszú időre.

A háború után a rendvédelem romokban hevert. Az egyenruhás testületek tagjainak java a hadszíntéren maradt örökre. Más részük hadifogságba került. Kihasználva a vákumot, jól felszerelt, felfegyverkezett bandák fosztogattak országszerte. A lakosság, egyes közösségek, önkormányzatok saját erőből igyekeztek megoldani javaik védelmét, ugyanis nem számíthattak a „lefejezett” rendőrség hathatós segítségére. Az 1700/1945. sz. ME rendelettel a csendőrséget feloszlatták,³⁷ és rendelkeztek a rendőrség újjászervezéséről. Budapesti és vidéki főkapitányságok, valamint városi kapitányságok létesültek.

1946-ban létrehozták a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályát (ÁVO), annak irányítását kivonták a rendőrség hatásköréből és közvetlenül a belügyminiszter alá rendelték. Két évvel később az elnevezés Államrendőrség Államvédelmi Hatóságára (ÁVH) módosult, ennek alárendelve a határrendőrséget, folyami és légi rendőrséget is. 1949-ben a folyamat betetőzéseként egy párthatározat nyomán az ÁVH-t és a rendőrséget a Politikai Bizottság ekkortól közvetlenül irányíthatta és irányította is. A pártvezetés figyelmét a totális centralizáció kötötte le, miközben az ország bűnügyi, közbiztonsági helyzete siralmas volt.

1954 nem csak a svájci labdarúgó világbajnokság döntőjének elvesztése miatt emlékezetes, hanem ebben az évben jött létre az Országos Rendőrkapitányság, valamint ekkor vezették be a személyi igazolványt. Ez utóbbit csak azért említtem, mert egyre több igazgatásrendészeti feladatot telepítettek a rendőrséghez, köztük a lakosság személyi igazolvánnyal történő ellátását, annak nyilvántartását. A rendőrség egyébként

³⁷ Ez a megoldás felveti, a mai demokratikus, jogállami alapokon nyugvó szemlélet szerint ama problémakört, miszerint törvénnyel létrehozott testületet (Csendőrség), csak ugyanilyen szintű jogszabállyal lehetett volna megszüntetni.

fővárosi, megyei, városi kerületi, járási szervekre bomlott és ekkor fejlődött ki a Körzeti Megbízotti Szolgálat.

Nem meglepő tehát, hogy egy túlcentralizált, politikai feladatoktól túlterhelt, szigorúan parancsuralmi jellegű rendőrség jött létre, amely kézenfekvő módon a szovjet rendfenntartás példáját követte. Az ötvenes évek rendvédelmi szerveiben a politikai befolyás egyre nőtt és meghatározóvá vált többé-kevésbé egészen a rendszerváltásig.

A rendvédelmi szervek irányítása és felügyelete a II. világháború után 4 tárcához tartozott: belügy-, pénzügy-, igazságügy-, és a honvédelmi minisztérium. A függelmi rendszerben többször történtek változások a rendszerváltásig és azóta egyaránt.

A szocialista rendőrség és a rendészeti struktúra vizsgálata, valamint a rendszerváltás hatása a rendészetünkre bővebb kifejtést igényel, ezért célszerűnek tartom azt egy külön tanulmányban megtenni.